

KONU ANLATIMLI

YENİ
MÜFREDATA
UYGUN

9.
SINIF

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI

Hazırlayan
Osman Çalışkan

Helen
Akademi

ile

GÖRÜNTÜLÜ - VİDEOLU
KONU ANLATIMI

VİDEO
ÇÖZÜMLÜ

SEVİYE TESPİT
TESTLERİ

ÖRNEK
SORULAR

KONU ANLATIMLI

9.
SINIF

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI

Hazırlayan
Osman Çalışkan

Genel Yayın Yönetmeni
Yasemin Meyva

Editör
Serdar Özel

Tasarım
Pınar İlhan

Grafik – Dizgi
Periskop Dizgi Servisi

PRİZMA PRESS Matbaacılık

Sertifika No.: 44 996

ile

"Edebiyat denildiği zaman şu anlaşılır:

Söz ve anlamı, yani insan zihninde yer eden her türlü bilgileri ve insan karakterinin en büyük duygularını, bunları dinleyenleri veya okuyanları çok duygulandıracak şekilde söyleme ve yazma sanatıdır."

K. Atatürk

Orhan Veli, Şinasi Baray, Oktay Rifat, Melih Cevdet

İÇİNDEKİLER

1. TEMA: SÖZÜN İNCELİĞİ

Edebiyat Nedir? Edebiyatın Diğer Bilimlerle İlişkisi9

Edebiyatın Güzel Sanatlarla İlişkisi - Metinlerin

Sınıflandırılması13

1. TEST (Öğreten Test)20

2. TEST (Pekiştiren Test)22

3. TEST (Sınav Tadında Test)24

Söz Sanatları26

4. TEST (Öğreten Test)33

5. TEST (Pekiştiren Test)35

6. TEST (Öğreten Test)37

Deneme39

7. TEST (Öğreten Test)41

Mülakat42

Röportaj45

8. TEST (Öğreten Test)47

9. TEST (Pekiştiren Test)48

10. TEST (Sınav Tadında Test)49

Ses Bilgisi50

Ses Olayları52

11. TEST (Öğreten Test)56

12. TEST (Pekiştiren Test)58

13. TEST (Sınav Tadında Test)60

Yazım Kuralları (Büyük Harflerin Kullanımı)62

Yazım Kuralları (Ayrı Yazılan Birleşik Kelimeler)64

Yazım Kuralları (Bitişik Yazılan Birleşik Kelimeler)65

Yazım Kuralları (Sayıların Yazılışı)67

Yazım Kuralları (Kısaltmaların Yazılışı)67

Yazım Kuralları (Pekiştirmeli Sözler - İki kelimeler - Bağlaç Olan “-ki” ve “-de, -da”68

14. TEST (Öğreten Test)69

15. TEST (Öğreten Test)70

16. TEST (Pekiştiren Test)72

17. TEST (Sınav Tadında Test)74

Noktalama İşaretleri77

18. TEST (Öğreten Test)81

19. TEST (Pekiştiren Test)83

20. TEST (Pekiştiren Test)85

21. TEST (Sınav Tadında Test)87

2. TEMA: ANLAM ARAYIŞI

Hikâyede Tema, Konu, Karşılaştırma ve Çatışma91

Anı (Hatıra)92

Günlük ile Anı Arasındaki Farklar - Benzerlikler94

22. TEST (Öğreten Test)95

Şiirde Tema - Şiirde Dil - Şiirde Gelenek ve Zihniyet96

Konularına Göre Şiir Türleri98

23. TEST (Öğreten Test)102

24. TEST (Pekiştiren Test)103

25. TEST (Sınav Tadında Test)105

3. TEMA: ANLAMIN YAPI TAŞLARI

Hikâyenin Bölümleri - Yapı Unsurları108

Hikâye Türleri110

26. TEST (Öğreten Test)115

27. TEST (Pekiştiren Test)116

28. TEST (Sınav Tadında Test)117

Hikâyede Anlatım Biçimleri ve Teknikleri118

29. TEST (Öğreten Test)122

30. TEST (Pekiştiren Test)123

31. TEST (Sınav Tadında Test)124

32. TEST (Sınav Tadında Test)126

33. TEST (Sınav Tadında Test)128

İÇİNDEKİLER

Şiirde Nazım Birimi.....	131
Nasım Türü.....	131
Beyit	131
Dörtlük.....	131
Şiirde Nazım Biçimi.....	131
Şiirde Söyleyici.....	133
Şiirde Ahenk Unsurları	133
Hece Ölçüsü - Aruz Ölçüsü	134
Serbest Ölçü	135
Kafiye (Uyak)	136
Redif	137
Kelime ve Ses Tekrarları	139
Aliterasyon - Asonans - Vurgu	139
34. TEST (Öğreten Test)	142
35. TEST (Pekiştiren Test)	144
36. TEST (Sınav Tadında Test)	146
Gezi Yazısı	148
37. TEST (Öğreten Test)	150
Belgesel	152
Ekler ve Sözcük Yapısı.....	152
İsim Çekim Ekleri	153
Fiil Çekim Ekleri	155
Yapım Ekleri.....	155
38. TEST (Öğreten Test)	157
39. TEST (Pekiştiren Test)	158
40. TEST (Sınav Tadında Test)	159
Sözcük Yapısı	161
Basit ve Türemiş Sözcük.....	161
A. Birleşik İsimler.....	161
B. Birleşik Sıfatlar	162
C. Birleşik Fiiller.....	162
41. TEST (Öğreten Test)	165
42. TEST (Pekiştiren Test)	166
43. TEST (Sınav Tadında Test)	167

4. TEMA: DİLİN ZENGİNLİĞİ

Konuları Bakımından Roman Türleri.....	170
Edebî Akımlara Göre Roman Türleri.....	171
Romanın Yapı Unsurları	172
Romanda Kullanılan Bakış Açıları	173
44. TEST (Öğreten Test)	182
45. TEST (Pekiştiren Test)	184
46. TEST (Sınav Tadında Test)	185
Düşünceyi Geliştirme Yolları	186
47. TEST (Öğreten Test)	192
48. TEST (Sınav Tadında Test)	193
Tiyatronun Genel Özellikleri.....	195
Tiyatronun Biçimsel Özellikleri.....	195
Sahne ve Perdenin Karşılaştırılması.....	196
Tiyatro Türleri	197
Temel Tiyatro Terimleri	200
49. TEST (Öğreten Test)	203
50. TEST (Pekiştiren Test)	204
51. TEST (Sınav Tadında Test)	205
Eleştiri.....	206
Eleştiri Çeşitleri.....	206
Cumhuriyet Öncesi Eleştiri	207
Cumhuriyet Dönemi'nde Eleştiri	207
52. TEST (Öğreten Test)	208
53. TEST (Pekiştiren Test)	209
54. TEST (Sınav Tadında Test)	210
Otobiyografi	211
Portre	211
Tezkire	212
Biyografi	213
55. TEST (Öğreten Test)	215
56. TEST (Pekiştiren Test)	216
57. TEST (Sınav Tadında Test)	217
Anlam Bilgisi.....	218
58. TEST (Öğreten Test)	220
59. TEST (Pekiştiren Test)	221
60. TEST (Sınav Tadında Test)	222
Cevap Anahtarı.....	223

1. TEMA

Sözün İnceliği

1.1. Okuma: Şiir

1.2. Okuma: Edebiyat nedir ve Edebiyatın diğer bilimlerle ilişkisi

1.3. Okuma: Edebiyatın Güzel Sanatlarla İlişkisi-Metinlerin Sınıflandırılması

1.4. Edebiyat Atölyesi: Yazma

1.5. Edebiyat Atölyesi: Konuşma

1.5.A. Edebî Sanatlar: (Söz Sanatları)

1.6. Okuma: Deneme

1.7. Edebiyat Atölyesi: Yazma

1.8. Edebiyat Atölyesi: Konuşma

1.9. Çok Modlu Metin (Dinleme/İzleme): Mülakat

1.10. Edebiyat Atölyesi: Yazma

1.11. Edebiyat Atölyesi: Konuşma

Dil bilgisi: Ses bilgisi-Yazım Kuralları ve Noktalama İşaretleri

Bu temadaki kavramlar:

- söz varlığı
- edebî dil
- günlük dil
- gerçeklik
- kurmaca
- açık ve örtü ileti
- sembol
- sürükleyicilik
- yaratıcılık
- hayal gücü
- imge
- çağırışım

• Ortaokulda edinilen şiir, deneme ve mülakata ilişkin bilgiler ve beceriler; pozitif bilgi transferiyle bu temadaki içeriklerin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

• Bu temada edebiyattaki estetik değer, yaratıcılık, hayal gücü, imge, sembol, çağırışım gibi temel kavramlar işlenecektir.

• Edebî söyleyişin günlük dilden farkı, kazanılan beceriler sonraki temalara temel oluşturacaktır.

1.1.OKUMA: ŞİİR

Kaldırımlar

Sokaktayım, kimsesiz bir sokak ortasında
Yürüyorum, arkama bakmadan yürüyorum
Yolumun karanlığa saplanan noktasında
Sanki beni bekleyen bir hayal görüyorum

Kara gökler kül rengi bulutlarla kapanık
Evlerin bacasını kolluyor yıldırımlar
İn cin uykuda, yalnız iki yoldaş uyanık
Biri benim, biri de serseri kaldırımlar

İçimde damla damla bir korku birikiyor
Sanıyorum, her sokak başını kesmiş devler
Üstüme camlarını, hep simsiyah, dikeyor
Gözüne mil çekilmiş bir âmâ gibi evler

Kaldırımlar, çilekeş yalnızların annesi
Kaldırımlar, içimde yaşamış bir insandır
Kaldırımlar, duyulur, ses kesilince sesi
Kaldırımlar, içimde kıvrılan bir lisandır

Bana düşmez can vermek, yumuşak bir kucakta
Ben bu kaldırımların emzirdiği çocuğum
Aman, sabah olmasın, bu karanlık sokakta
Bu karanlık sokakta bitmesin yolculuğum

Ben gideyim, yol gitsin, ben gideyim, yol gitsin
İki yanımdan aksın, bir sel gibi fenerler
Tak, tak, ayak sesimi aç köpekler işitsin
Yolumun zafer tâkı, gölgeden taş kemerler

Ne sabahı göreyim, ne sabah görüneyim
Gündüzler size kalsın, verin karanlıkları
Islak bir yorgan gibi, sınıksız bürüneyim
Örtün, üstüme örtün, serin karanlıkları

Uzanıverse gövdem, taşlara boydan boya
Alsa buz gibi taşlar alnımdan bu ateşi
Dalıp, sokaklar kadar esrarlı bir uykuya
Ölse, kaldırımların kara sevdalı eşi

Necip Fazıl Kısakürek

Sitem

Önde zeytin ağaçları arkasında yar
Sene 1946
Mevsim
Sonbahar
Önde zeytin ağaçları neyleyim neyleyim
Dalları neyleyim.
Yar yollarına dökülmedik dilleri neyleyim.
Yar yar!..Seni kara saplı bir bıçak gibi sineme sapladılar
Değirmen misali döner başım
Sevda değil bu bir hışım
Gel gör beni darmadağın
Tel tel çözülüp kalmışım.
Yar yar
Canımın çekirdeğinde diken
Gözümün bebeğinde sitem var

Bedri Rahmi Eyüboğlu

Ekmek ve Yıldızlar

Ekmek dizimde
Yıldızlar uzakta, ta uzakta
Ekmek yiyorum yıldızlara bakarak
Öyle dalmışım ki sormayın
Bazen şaşırp ekmek yerine
Yıldız yiyorum

Oktay Rifat Horozcu

Pratik Bilgi

Kaldırımlar, Sitem, Ekmek ve Yıldızlar adlı şiirlerde şairler **söz varlığı** unsurlarının (atasözleri, deyimler, ikilemeler, kalıplaşmış ifadeler vb.) yanı sıra **günlük dilin** özellikle **edebî dilin çağrışımları** zenginliğini kullanarak birtakım **imgelerle hayal güçlerini** dizelere yansıtmışlardır.

- **Söz varlığı:** Bir dildeki sözlerin bütünü; söz hazinesi, söz dağarcığı, sözcük hazinesi, kelime hazinesi, kelime kadrosudur. Bir başka deyişle günlük konuşmalarda, sözlü ve yazılı iletişimde, edebî eserlerde yer alan tüm kelimelere **söz varlığı** denir.
- **Edebî dil:** Edebiyat türlerinden biriyle kaleme alınmış, sanat değeri taşıyan eserlerde kullanılan dil; yazın dilidir.
- **Günlük dil:** Günlük yaşamda kullanılan ve yazı dilinden az çok farklarla ayrılmış bulunan dil, günlük konuşma, konuşma dilidir.

Aklında Olsun

Edebî Dil ile Günlük Dilin Karşılaştırılması:

- Edebî dil, sanatlı bir özelliğe sahiptir; günlük dilde ise doğallık söz konusudur.
- Edebî dilde kelimelerin çağrışımsal gücünden yararlanılırken günlük dilde sade, basit ifadeler kullanılır.
- Edebî dilde okur, yazarın anlattıklarını kendini göre algılar ve yorumlar.
- Günlük dilde sözcükler genellikle gerçek anlamıyla ifade edilirken edebî dilde mecazlar, kurmaca, hayal gücü, imge gibi kavramlar öne çıkar.

İmge:

- Şiirde dile getirilmek isteneni daha canlı, daha etkili, duyumsanabilir, göz önüne getirilebilir bir biçimde anlatmak için onunla başka şeyler arasında bağlantı kurularak zihinde canlandırılan yeni biçimler, söyleyişler imge olarak adlandırılır.
- İmge, dış dünyadan alınan öğelerle oluşturulur. Dış dünyanın, duyumsamaların ve izlenimlerin zihinde görüntüye dönüşmesi, resimsel bir değer kazanmasıdır.
- İmge, bir sözcük olabileceği gibi bir sözcük grubu da olabilir.

Örnekler

Karanlığın insanı delirten bir ihtişamı vardır
Yıldızlar aydınlık fikirler gibi havada salkım salkım
Çiçekler damlıyor gecenin parmaklarından
Dudaklarımda eski bir mektep türküsü
Durup köşe başında deliksiz dinlesem
Sana kullanılmamış bir gök getirsem

1.2. OKUMA:

EDEBİYAT NEDİR VE EDEBİYATIN DİĞER BİLİMLERLE İLİŞKİSİ

EDEBİYAT (YAZIN) NEDİR?

- Edebiyat; düşünce, duygu, olay ve imgelerin (hayallerin) insanlarda estetik zevk oluşturacak şekilde söz ve yazıyla anlatılmasına denir.

Edebiyat ikiye ayrılır:

1.Sözlü Edebiyat:

Anlatım aracı olarak sözün kullanıldığı, yazının bulunmadığı çağlarda üretilmiş, dilden dile söylenerek günümüze gelmiş, halkın ortak malı olmuş ürünleri içerir.

2.Yazılı Edebiyat:

Anlatım aracı olarak yazının kullanıldığı, yazarı belli olan her türlü edebiyat ürünlerini içerir.

Pozitif Bilgi Transferi

Edebiyat (Yazın)

- Genellikle "olay, düşünce, duygu ve hayallerin dil aracılığıyla sözlü veya yazılı olarak biçimlendirilmesi sanatı" şeklinde tanımlanan edebiyatın kökeni Arapça "edeb" kelimesidir.
- Arapça "edep" sözcüğünden türetilen "edebiyat" terimi ilk kez Tanzimat Dönemi'nde günümüzdeki anlamıyla bir sanat türünün adı olarak kullanılmıştır.

Edebiyatla ilgili bazı tanımlar:

Edebiyat; yazma sanatı ile ilgili kaidelerin bütünü ve uygulamada bu kaidelere uygun eserleri de içine alan disiplindir. (Recaizade Mahmut Ekrem)

- Dil vasıtası ile insandan insana ve nesilden nesile aktarılan her beşeri ifade, edebiyattır. (Cemil Meriç)
- Edebiyat; tarihsel, sosyal ve kültürel olandan hareketle dille gerçekleştirilen güzel sanat etkinliklerine ve eserlerine verilen genel addır. (Şerif Aktaş)
- Edebiyat; malzemesi dil, kaynağı yaşantılar ve hayal gücü olan bir yaratıcılık, başka deyişle bir sanat dalıdır. (Gürsel Aytaç)
- Edebiyat, dil aracıyla estetik bir aktivitedir. [Jürgen Landwehr (Yürgen Landweyer)]
- Edebiyat, dinamik bir konuşma kurgusudur. (Yuri Tınyanov)

Örnek Metin

EDEBİYAT

Arapça edeb sözcüğünden türetilen kavram ilk kez Şinasi tarafından günümüzdeki anlamıyla, bir sanat türünün adı olarak kullanılmıştır.

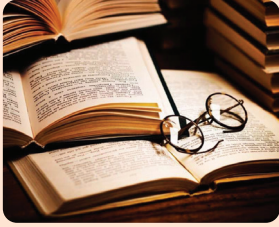
(...)

Günümüzde edebiyat kavramı şu anlamlarda kullanılmaktadır:

- 1- Düşünce, duygu, olay ve imgeleri güzel ve etkili bir biçimde anlatan söz sanatı.
- 2- Bu sanatın ilkelerini, kurallarını ve bu yolda oluşturulmuş ürünleri inceleyen bilgi dalı.
- 3- Bir çağda, bir dilde yaratılmış, sözlü ya da yazılı, sanat değeri taşıyan yapıtların bütünü.
- 4- Herhangi bir bilim dalıyla ilgili yazı ve yapıtların tümü (Türkçede bu anlamda genellikle literatür sözcüğü kullanılmaktadır). Ayrıca deyim olarak edebiyat yapmak, bir konuda gereksiz, boş, süslü söz söylemek anlamına gelir.

Yalnız bu tanımların, bir sanat olarak edebiyat kavramını nitelene-
meye yetmediği belirtilmelidir. Söz gelimi birinci tanım edebiya-
tın konusunu, kullandığı aracı ve bunun kullanılış biçimini ver-
mektedir ama sanat olarak edebiyatın ne olduğunu açıklamaya
yetmez. Çünkü edebiyat, öteki sanatlar gibi tarihsel süreç
boyunca gelişip değişen nitelikler taşır. Nitekim tanımdaki “gü-
zel ve etkili” sözlerinin yüklendiği anlam da yalnız çağlara gö-
re değil kişilere göre de değişir. Üstelik edebiyatın ne olduğu
üzerinde düşünenler, belli kuramlar öne sürenler kimi özellikleri,
nitelikleri önemli sayıp tanımlarında bunlardan yola çıkarlar.
Bu özellikleri taşımayan bir yapıtı edebiyat ürünü saymazlar. Oy-
sa aynı doğru, edebiyat yapıtı için başka özelliklerin varlığını ge-
reklili sayan karşıt anlayış için de doğrudur. Edebiyatı duygula-
rın anlatımı sayan sanat anlayışıyla duyguyu yadsıyan görüş
hangi doğru tanımda birleşebilir? Öyleyse burada söz konusu
olan edebiyat kavramının nelere işaret ettiğini bilmek, sanat tür-
leri arasındaki yerini belirlemektir.

(...)

Atilla Özkinanlı -Türk Edebiyatı
Ansiklopedisi

EDEBİYATIN BİLİMLE İLİŞKİSİ

- Edebiyatla bilim arasında farklı şekillerde ilişki söz konusudur.
- Edebiyat da bilim de insan içindir.
- Edebiyat ve bilim birbirinden farklı yöntemler kullanır.
- Edebiyat kendi alanındaki üretiminde öznel bir bakışla güzelli-
ğe ulaşmayı, kişiye estetik zevk kazandırmayı amaçlar.
- Bilim deney, gözlem, araştırma vb. yöntemlerle gerçeğe ve doğ-
ru bilgiye ulaşmayı amaçlar.
- Edebiyat kendi alanındaki etkinliklerini gerçekleştirirken bilim-
den yararlanır. Edebiyat öncelikle psikoloji, sosyoloji, tarih, fel-
sefe gibi sosyal bilimlerle doğrudan ilişki içindeyken fizik, kim-
ya, biyoloji gibi deneysel bilimlerle dolaylı bir ilişki içindedir.
- Edebiyat bilimi, bilim de edebiyatı etkiler.
- Edebiyatla bilim arasındaki ilişki karşılıklıdır.

Örnek Metin

Örnek Metin

EDEBİYAT VE BİLİM

Edebiyat ve bilim konusuna öncelikle bir sanat dalı olan edebi-
yatla bu dalı inceleme-araştırma alanı yapan edebiyat ayrımı ve
ilişkisiyle başlamak istiyorum. Bilim terminolojisinde genel ola-
rak Fransızca'ya dayanan Türkiye'de bilim, daha çok fen dallar-
ına uygun görülen bir tanımlayıcı. Fiziğin, matematiğin, tıbbın,
biyolojinin bilim olduğundan şüphelenilmiyor, ama edebiyat bi-
limi, tarih bilimi, din bilimi demek çok kimseyi yadırgatıyor. Oy-
sa Almanca'da filozof Wilhelm Dilthey (Vilhelm Diltay)'ın (1833-
1911) fen bilimlerinden ayırdığı ve anlamaya, yorumlamaya, dü-
şünmeye dayalı manevî bilimsel, düşünce bilimleri, ya da kül-
tür bilimleri kategorisi vardır. İşte (...) edebiyat bilimi böyle bir
bilim dalıdır. Edebiyat biliminin uğraşı alanlarından biri olan ede-
biyat eleştirisi ve incelemesinde, edebiyat bilimi dışındaki bilim-
lerden yararlanma da söz konusudur. Bu bilim dalları psikoloji
olabilir, sosyoloji olabilir, tarih olabilir, felsefe olabilir...

Edebiyat biliminden bu bilim dalının esas malzemesi olan sa-
nata, edebiyata dönecek olursak... Yazar ya da şairlerin edebi-
yatçılık dışında ilk meslekleri, gördükleri öğrenim onların yara-
tılarına herhangi bir biçimde yansımaktadır. Mimar, eczacı, he-
kim, tarihçi, felsefeci, psikolog, şair ve yazarlar var ve bilimsel
kökenleri onların yaratıcılıklarını besliyor.

(...)

...Çünkü işte asıl burada o ince çizgi, edebiyatla bilim arasın-
daki önemli nokta ortaya çıkmaktadır. İster tabiat bilimleri, ister-
se sosyal bilimler olsun, edebiyatın arka planında kendini his-
settiren hep bilim kitaplarında olduğu gibi değil, yazarın mer-
ceğinden geçmiş hâliyle, onun yorumuyla ve edebiyatın gere-
ği somutlaşarak ete kemiğe bürünerek ortaya çıkar. Hatta tarih-
sel gerçekliği sanatsal gerçekliğe dönüştürürken yaratıcı yaza-
rın özgürlüğünden söz edilir. Alman edebiyatında (...) bu özel-
lik en çok tarih kitabıyla tarih romanının örtüşmesini bekleyen
bazı okurların tepkisini çekmektedir. Goethe'nin ünlü romanı
Gönül Yakınlıkları, bir kimyasal tepkime formülünün evlilik ve
ihamet bağlamında nasıl biçimlenebileceğine Goethe'nin kendi
görüşünün ya da görüşlerinin yansımaları gibidir. Tabiat bilimle-
rinin, sosyal çevrenin, kalıtım gerçeğinin hâkim olduğu natüra-
list akım eserlerinde bile edebiyat gerçekliğinin bilimsel gerçek-
le tıpatıp örtüşmediği gözlenir. Romantizm, postmodernizm gi-
bi duygucu, gerçeküstücü akımlarda hayal gücünün yeniden
dizginleri eline alması, gerçeklik kavramının bile değişmesiyle
edebiyat-bilim ilişkisi yeni boyutlar kazanır.

Gürsel Aytaç- Edebiyat Üzerine

Öğreten Soru

Edebiyatla bilim arasında çeşitli düzeylerde ilişki söz konusudur. Bu ilişkinin temel nedenleri edebiyatın insana ait hiçbir şeye kayıtsız kalmaması ve dilin hem edebiyatın hem de bilimin ortak ögesi olmasıdır. Edebî bir metinde yazar, temel konusu olan insanı anlatırken psikoloji, sosyoloji, tarih, coğrafya gibi sosyal bilimlerden yararlandığı gibi deneysel bilimlerden de yararlanabilir. İnsanı her yönüyle anlatmayı amaçlayan edebiyat; öykü, roman, tiyatro gibi türlerde kimi zaman insan ruhunu derinlemesine tahlile girer. Bu durumda edebiyat psikolojiyle ilişki içindedir.

Bu parçaya göre

- I. Kurguya dayalı bilimsel metinler, öznellik içermez.
- II. Bireyin iç dünyasını anlatan bir romancı, ruh biliminden yararlanabilir.
- III. Edebiyatın farklı disiplinlerle ilintisi, bir gerçektir.

Yargılarından hangileri doğrudur?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve III
D) II ve III E) I, II ve III

Çözüm

Pratik Bilgi

Edebiyatın Diğer Bilim Dalları ile İlişkisi

Edebiyat-Psikoloji ilişkisi

- Edebî eserler, yazarların duygularından, yaşantılarından izler taşır. Aynı zamanda edebî metinlerdeki kahramanların da bir psikolojisi vardır. Bu tür eserlerde insanların ruh analizlerine (çözümlemelerine) yer verildiği için çevremizdeki insanları daha iyi anlayabilmemiz mümkün hâle gelir.

Edebiyat-Sosyoloji ilişkisi

- Sosyoloji, insan ve toplumun etkileşimi üzerine çalışma yapan bir bilim dalıdır. Edebî eserleri ortaya koyanlar insanlardır ve insanlar bir toplumda yaşarlar. Yaşadıkları toplumun özelliklerini edebî eserlere konu edinirler.

Edebiyat-Coğrafya ilişkisi

- Gezi yazısı gibi bazı metinlerde belli bir çevre, coğrafya tanımlar. Bu durumda edebiyat, coğrafya bilimiyle ilişki içindedir. katkıda bulunmuş olur. Bazı metinlerde coğrafyanın kahramanlar üzerindeki etkisine yer verilir. Böylelikle coğrafya, edebiyat bilimine katkıda bulunmuş olur.

Edebiyat-Felsefe ilişkisi

- Edebiyatın felsefeyle olan ilişkisi iki açıdan değerlendirilebilir. Birincisi, felsefeden edebiyata doğru olan etki, ikincisi de edebiyat eserlerinin felsefeye olan etkisidir. Her iki bilim dalının ortak noktası düşüncedir. Felsefi metinlerden farklı olarak edebî metinlerde düşünceler metnin tamamına yayılmaz.

Edebiyat-Tarih ilişkisi

- Edebî metinler, içinde olduğu tarihî dönemin özelliklerini taşır. Edebî metinlerin konusunu yazıldığı dönemin olayları, sosyal ve siyasi yapısı oluşturur. Bu eserleri anlamak için o dönemin tarihini bilmek gerekir.
- Kimi eserler konusunu doğrudan tarihî olaylardan alır. Bu tür eserler de tarih bilimine kaynaklık eder. Kemal Tahir'in Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu anlattığı Devlet Ana romanına tarih bilimi kaynaklık etmişken 8. yy.da yazılan Göktürk Yazıtları, tarih bilimine kaynaklık etmiştir.

KEMAL
TAHİR

DEVLET ANA

Öğreten Soru

Edebiyat, doğrudan toplumsal gerçekliği ve toplum olaylarını anlatmasa dahi toplumsal yapı ile ilgili olmak, ondan etkilenmek durumundadır. Çünkü edebiyatın oluştuğu, geliştiği ve anlatıldığı ortam tamamıyla toplumdur. Edebiyat ile toplum arasında kurulacak bir ilişki iki faydayı doğurur. Edebiyattaki bir tavır ve durum en başta toplumsal gerçekliğe işaret edebilir. İkincisi ise toplumsal ortamın edebî metni anlamada yardımcı olması. Doğrudan bir fayda ve işlev beklentisi olmadan dahi edebiyatın toplumla iç içe olduğunu kabul etmek gerekmektedir.

Bu parçaya göre edebiyat ile aşağıdaki bilimlerin hangisi arasında ilişki kurulabilir?

- A) Psikoloji B) Tarih C) Sosyoloji
D) Coğrafya E) Filoloji

Çözüm

Başka Verde Yok

BİLİM	EDEBİYAT
Bilim nesnellik, kanıtlanabilirlik, nedensellik ilkesine dayanır. Gözlem önemlidir.	Edebiyat; çelişmezlik, özgünlük, açıklık, bütünlük ilkelerine uymalıdır. Gözlem önemlidir.
Bilim, gerçekliği nesnel olarak açıklar.	Edebiyatta öncelikli olarak güzellik aranır, edebiyat duygu ve sezgilere dayanır.
Bilimde aranan doğruluktur, bilim akla ve mantığa dayanır.	Edebiyat, gerçekliği öznel bir bakışla yorumlar.
Bilim, kuram ve yasalara göre hareket eder.	Edebiyatta sanatçının duygu ve izlenimleri esastır.
Bilim, insanlara fayda vermek amacıyla yapılır.	Edebiyat, duygu aktarır ve estetik haz verir.
Bilim, terimlere ve kavramlara başvurur.	Edebiyat, imgeler yoluyla gerçekliği yansıtır.

1.3. OKUMA:

EDEBİYATIN GÜZEL SANATLARLA İLİŞKİSİ-METİNLERİN SINIFLANDIRILMASI

Edebiyatın Güzel Sanatlarla İlişkisi

- Edebiyat, müzik, resim, heykel, mimarlık, tiyatro vb. insanda coşku ve hayranlık uyandıran sanatlar güzel sanatlar olarak adlandırılır. Her sanatçının kendini ifade ediş şekli farklıdır. Bu; resim, müzik, heykel, sinema, tiyatro, şiir şeklinde olabilir. Sanatçılar sesle, sözle, çizgiyle, renkle, taşla, ahşapla ve benzeri malzemelerle duygu ve düşüncelerini ifade eder. Bu iletişimde kullanılan malzemeye göre farklı sanat alanları ortaya çıkar.
- Güzel sanatlar, sanatçının kullandığı malzemeye ve sanat eserlerinin seslendiği duyu organlarına göre üç ana başlıkta incelenir:

1. Plastik Sanatlar

Maddeye biçim veren sanatlardır. Göze hitap ettiği için görsel sanatlar olarak da adlandırılır.

- Mimari, resim, heykel, kabartma, seramik, minyatür, hat, tezhip, ebru vb. sanatlar bu gruba girer. Bu sanatlar durağandır; zamanın tek bir anını, tek bir duyguyu gösterir.

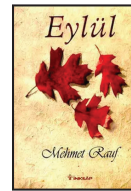
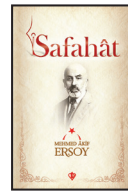
Mimari:

Şah Cihan'ın ölen eşi Mümtaz Mahal'in anısına yaptırdığı Tac Mahal Anıt Mezarı

2. Fonetik Sanatlar

Ses ve söze biçim veren sanatlardır. Kulağa hitap ettiği için işitsel sanatlar olarak da adlandırılır.

- Edebiyat ve müzik gibi sanatlar fonetik sanatlardır. Bu sanatlar sürekli olduğu için zamanın değişik anlarını, farklı duygu ve düşünceleri gösterir.

- 1) Şiir, *Safahat*, Mehmet Akif Ersoy 2) Roman, *Eylül*, Mehmet Rauf
3) Ud, Yaylı müzik aleti 4) Ney, Üfleli müzik aleti

3. Dramatik Sanatlar

Harekete biçim veren sanatlardır. İnsanın, eyleme dönüşmüş ifadelerle kendini veya bir olayı, bir olguyu anlattığı sanatlardır. **Ritmik sanatlar** olarak da adlandırılır.

👉 **Tiyatro, pandomim, opera, müzikal oyun, bale, kukla gibi sahne sanatları, sinema, gölge oyunu** gibi türler bu sanatlara örnektir.

GÜZEL SANATLAR

İşitsel (Fonetik) Sanatlar	Görsel (Plastik) Sanatlar	Dramatik (Ritmik) Sanatlar
Edebiyat	Resim	Tiyatro
Müzik	Heykel	Dans
	Hat	Bale
	Mimari	Sinema
	Minyatür	Opera
	Tezhip	Pandomim
	Ebru	Müzikal oyun

Aklında Olsun

Karma Sanatlar

Karma sanatlar hem görsel hem işitsel öğelerden yararlanan sanat dallarıdır. Bunlara "ritmik sanatlar" da denir. Tiyatro, sinema, opera, operet vb.

Öğreten Soru

Güzel sanatların sınıflandırılmasıyla ilgili aşağıdaki eşleştirmelerden hangisi yanlıştır?

- A) Fonetik sanatlar - edebiyat
- B) Fonetik sanatlar - müzik
- C) Plastik sanatlar - resim
- D) Ritmik sanatlar - tiyatro
- E) Plastik sanatlar - dans

Çözüm

Metinlerin Sınıflandırılması

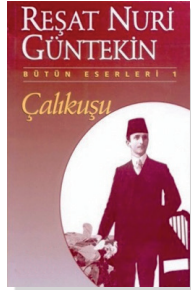
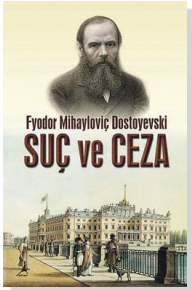
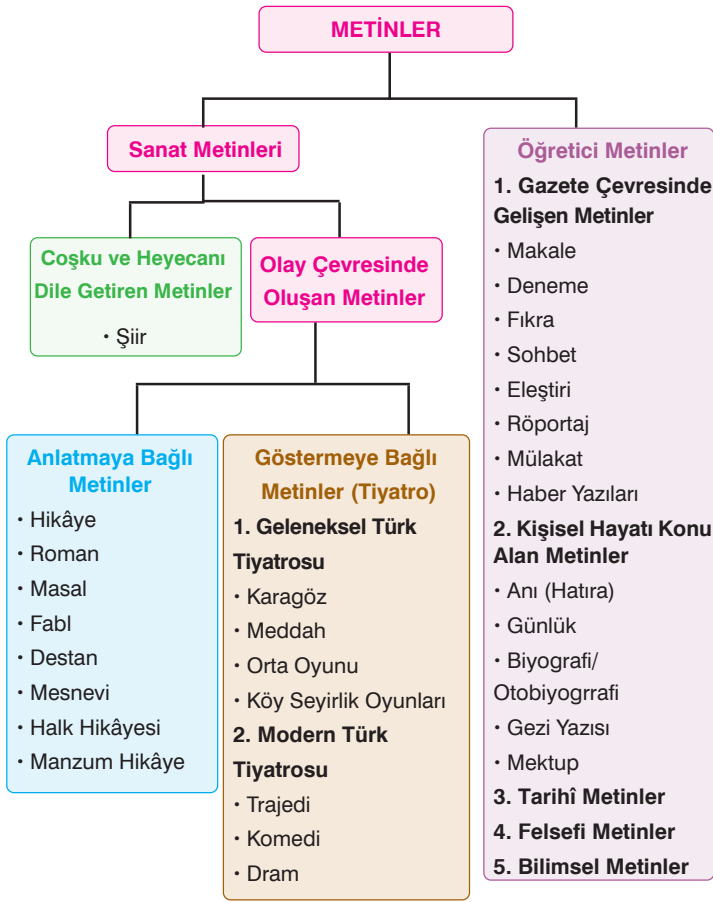
Metni, bir yazıyı biçim, anlatım ve noktalama özellikleriyle oluşturan sözcüklerin bütünüdür; dille değişik düzeylerde iletişim kurmanın aracıdır. Metnin niteliğini, anlatma ve anlaşmanın amacı belirler.

Metinler; gerçeklikle ilişkilerine, işlevlerine ve yazılış amaçlarına göre genel olarak **öğretici metinler** ve **sanatsal (edebî) metinler** olarak ikiye ayrılır.

Başka Yerde Yok

Metin sözcüğünün karşılığı olan "text" sözcüğünün kökeni latince'dir. Latince'de "textus texere" sözcüğü, "dokumak, örmek (kumaş, örgü) anlamlarına gelmektedir.

Metnin oluşumunda sesten paragrafa dil birimleri kullanılır. Metinde cümlelerin anlamsal bir bağlantı kurularak sıralanmasından paragraflar oluşur. Bir paragraftan diğerine geçerken dil, düşünce ve anlam birliği sağlanır. Metinde paragraflar anlatılan konunun boyutuna göre uzunluk ya da kısalık gösterir. Paragrafların bir araya gelmesinden de bir metin (makale, fıkra, söyleşi, deneme, hikâye, roman vb.) oluşur.

EDEBİ (SANATSAL) METİNLER

Sanatçıların duygu, düşünce ve hayallerini güzel ve etkili biçimde anlatması sonucu oluşan metinlerdir.

Sanatsal Metinlerin Özellikleri

- İnsanın iç dünyasında zevk uyandırmak ve onu etkilemek amacı taşır.
- Üslup kaygısı ön plandadır.
- Dil, daha çok, sanatsal (şiişel) ve heyecana bağlı işlevde kullanılır.
- Çağırışım ve duygu değeri yüksek olduğundan, okuyanların yeni ve farklı anlamlar çıkarmasına elverişlidir.

- Gerçek yaşamı bire bir anlatmayan, o yaşama alternatif, kurmaca (olmadığı hâlde varmış gibi tasarlanmış, kurgulanmış) bir dünyadır. Bu yüzden gerçek, sanatçının amaçladığı anlam kurgusu içinde değişikliğe uğrar.
- Soyut anlam boyutları barındırdığından anlam yüzeyde ve görünür değil, derinlerde ve örtülüdür.
- Dil, bilgi aktarmak veya öğretmek amacıyla kullanılmaz. Sözcüklere, günlük hayatta, herkesin bildiği, alışılmış anlamlarıyla değil; yazarın okuyucuya sunmak istediklerine göre yeni anlamlar yüklenir.
- Öyküleme, betimleme, kişileştirme, benzetme, abartma çeşitli duyulardan yararlanma gibi anlatım yöntemleri kullanılır.
- İleti, metnin iç yapısına sindirilmiş, okurun süzüp çıkaracağı tek anlamlılıktan uzak bir ilişkiler yumağıdır; önceden belirlenmiş, kurallaştırılmış, değişmez bir gerçek değildir.

Benden Hatırlatması

- Sanatsal metinlerin, gerçeklerin sanatçının hayal, duygu ve düşünce dünyasında yeniden yorumlanması ve şekillenmesiyle meydana geldiği yani bu metinlerde “gerçekliğin dönüştürüldüğü” unutulmamalıdır.
- Sanatsal metinlerin konusu; doğa ile ilişki hâlindeki en geniş anlamıyla duyan, düşünen, tasarlayan, yaşayan insan olduğundan, bu metinler, ait olduğu toplumun sosyal ve kültürel özelliklerini taşır. Ancak bu metinlerde dönemin ilmî, dinî, felsefi, teknik ve sosyal alandaki verileri, siyasi tartışmaları “kurmacanın olanaklarıyla” işlenir.

Edebî Metinlerin Sınıflandırılması

Sanatsal metinler; edebî bir heyecan uyandırmak, estetik zevk ve anlayış kazandırmak amacıyla yazılır.

Coşku ve heyecanı dile getiren metinler (şiiir),

anlatmaya bağlı metinler (masal, fabl, destan, hikâye, roman), göstermeye bağlı metinler (tiyatro) sanat metinleridir.

a) Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metinler (Şiiir)

*Duyguları, izlenimleri, coşkuları dilsel bir anlatım içinde ve özellikle dizeler hâlindeki ritimlerle, uyumlarla ve imgelerle açıklayan metinlerdir.

1.4. Edebiyat Atölyesi: Yazma

Aşağıdaki şiiri okuyarak bir betimleme paragrafı biçiminde yazmayı deneyin.

Otuz Beş Yaş

Yaş otuz beş! Yolun yarısı eder.
Dante gibi ortasındayız ömrün.
Delikanlı çağımızdaki cevher,
Yalvarmak, yakarmak nafile bugün,
Gözünün yaşına bakmadan gider.

Şakaklarıma kar mı yağdı ne var?
Benim mi Allah'ım bu çizgili yüz?
Ya gözler altındaki mor halkalar?
Neden böyle düşman görünürsünüz;
Yıllar yılı dost bildiğim aynalar?

Zamanla nasıl değişiyor insan!
Hangi resmime baksam ben değilim.
Nerde o günler, o şevk, o heyecan?
Bu güler yüzlü adam ben değilim;
Yalandır kaygısız olduğum yalan.

Hayal meyal şeylerden ilk aşkımız;
Hatırası bile yabancı gelir.
Hayata beraber başladığımız,
Dostlarla da yollar ayrıldı bir bir;
Gittikçe artıyor yalnızlığımız.

Gökyüzünün başka rengi de varmış!
Geç fark ettim taşın sert olduğunu.
Su insanı boğar, ateş yakarmış!
Her doğan günün bir dert olduğunu,
İnsan bu yaşa gelince anlarmış.

Ayva sarı nar kırmızı sonbahar!
Her yıl biraz daha benimsediğim.
Ne dönüp duruyor havada kuşlar?
Nerden çıktı bu cenaze? Ölen kim?
Bu kaçınıcı bahçe gördüm tarumar?

N'eylersin ölüm herkesin başında.
Uyudun uyanamadın olacak.
Kim bilir nerde, nasıl, kaç yaşında?
Bir namazlık saltanatın olacak.
Taht misali o musalla taşında.

Cahit Sıtkı Tarancı- Otuz Beş Yaş Bütün Şiirleri

b) Olay Çevresinde Oluşan Edebi Metinler

- Kurmacanın (hayal ürünü) imkânlarından yararlanılarak bir olay örgüsünün kişi, zaman, mekân gibi öğelere bağlı olarak anlatıldığı metinlerdir.
- **Olay çevresinde oluşan edebi metinler** temelde ikiye ayrılır. Bunlar “**anlatmaya bağlı edebi metinler**” ve “**göstermeye bağlı edebi metinler**”dir.

1. Anlatmaya bağlı edebi metinler

Anlatmaya bağlı metinler, bir olay çevresinde yer, zaman, kişi belirtilerek ve bir plan dahilinde olayların okuyucunun veya dinleyicinin zihninde canlandırılacak şekilde ifade edilmesiyle oluşur.

Anlatıcı: Bu metinlerde anlatılan ile okur/dinleyen arasında mutlaka bir anlatıcı bulunur. Anlatıcı; **sözlü edebiyatta** somuttur, yani masalçı ya da hikâyeci olarak doğrudan dinleyenin karşısına çıkarak masalını veya hikâyesini anlatır. **Yazılı edebiyatta** ise özellikle roman ve öyküde ise anlatıcı soyuttur, varsayılan olayları onun ağzıyla birine ya da birkaçına bağlı kalarak anlatır.

1. Tanrısal (ilahi, hakim) anlatıcının bakış açısı

2. Gözlemci anlatıcının bakış açısı

3. Kahraman anlatıcının bakış açısı

Anlatım Türü: Genellikle öyküleyici ve betimleyici anlatım kullanılır.

2. Göstermeye bağlı edebi metinler

Genel olarak dramatik metinler veya tiyatro olarak adlandırabileceğimiz bu tarz metinlerde, kurmaca olay veya olay örgüsünü, bir sahne düzeninde topluluk önünde canlandırmak esastır. Anlatılmak istenen duygu ve düşünce, gösterilerek seyirciye sunulur.

Anlatıcı: Bu metinlerde anlatıcı olmadığından, yazar, eserindeki her şeyi, kahramanları konuşturarak ifade etmek durumundadır.

Anlatım Türü: Daha çok, söyleşmeye bağlı anlatımdan yararlanılır.

EDEBİ METİNLER

Coşku ve Heyecanı
Dile Getiren Metinler

Şiir

Olay Çevresinde Oluşan Metinler

Anlatmaya Bağlı
Edebî Metinler

Destan

Masal

Halk Hikâyesi

Mesnevi

Manzum Hikâye

Hikâye

Roman

Göstermeye Bağlı
Edebî Metinler

Tragedya

Komedyâ

Dram

Orta Oyunu

Karagöz

Meddah

Köy Tiyatrosu

ÖĞRETİCİ METİNLER

Öğretici metinler, okuru bilgilendirme amacıyla düzenlenir. Bunlarla sağlanan iletişimin amacı, bilinmeyen bir hususu açıklamak; bir yer ve olay hakkında bilgi vermek; bir düşüncüyü, duyguyu, görüşü bildirmektir. Bu metinler, ele aldığı konuya göre çeşitli türlere ayrılır. Bu türlerin hepsinin konuyu ele alış biçimi ve üslubu farklılık gösterir.

Öğretici Metinlerin Özellikleri

- Bir konuda bilgi verme, bir konuyu açıklama, haber verme, ikna etme, kanıları değiştirme, düşündürme, yönlendirme, tanıtlama amaçlanır.
- Günlük yaşantılar, tarihî olaylar ve bilimsel gerçekler ele alınır.
- Ele alınan konuyla ilgili duygu ve düşünceler açık, kısa ve kesin ifadelerle dile getirilir.
- Dil, daha çok, göndergesel işlevde kullanılır.
- Sözcükler genellikle gerçek anlamında kullanılır. Söz sanatlarına, imgelere, kelimelerin mecaz, yan ve soyut anlamlarına pek yer verilmez.
- Gereksiz söz tekrarına, söylemesi güç ses ve sözlere yer verilmez.
- Nesnel bir anlatım egemendir.
- Tek anlamlıdır, metinlerden her okuyan aynı anlamı çıkarır.
- Kaynağını gerçek dünyadan alır, okurun düş gücüne hitap edilmez.
- Genellikle açıklama, tartışma, tanık gösterme, karşılaştırma, örnek gösterme, sayısal verilerden yararlanma gibi anlatım yöntemleri kullanılır.
- Daha çok ansiklopedilerde, bilimsel yazı ve kitaplarda ve ders kitaplarında kullanılır.

Benden Hatırlatması

- Öğretici metinlerde “gerçekliğin dönüştürülmesi söz konusu değil”dir. Çünkü bu metinlerde amaç gerçeğin yeniden yorumlanması değil, olduğu gibi anlatılmasıdır. Dolayısıyla öğretici metinler, her okunduğunda “farklı yorumlanmaya kapalı”dır.
- Her metin, yazıldığı dönemin sosyal, ekonomik, siyasi yapısını, sanat anlayışını kısacası “dönemin zihniyetini” yansıtır.
- Öğretici metin yazarları da edebî metin yazarları gibi “dönemlerinin zihniyetlerine kayıtsız kalamaz”lar. Dönemlerinin anlayışlarını, bütünü içinden kendi tercihlerine göre metinlerinde ortaya koyarlar.

Öğretici Metinlerin Sınıflandırılması

a) Tarihî Metinler

- Tarihî olayların ele alındığı, anlatıldığı metinlerdir.
- Geçmişe ışık tutmaya yarayan ve belgeye dayanan metinlerdir.
- Yazar anlatıma kendi duygu ve düşüncelerini katmaktan kaçınır.
- Öğreticilik amaçlandığından bu metinler çok anlamlılığa açık değildir.

b) Felsefî Metinler

- Felsefî konuları ve felsefenin varlık, bilgi, değer gibi konularını ele alan metinlerdir.
- Kelimelerin daha çok, kavramsal yanları öne çıkarılır.
- Bu metinlerde daha çok, soyutlamalardan yararlanılır.

c) Bilimsel Metinler

- Bilimsel araştırmaları açık ve kesin bir dille, delillere dayanarak anlatan metinlerdir.
- Alanında gerekli donanıma sahip kimseler tarafından hemen anlaşılacak şekilde yazılır.
- Nesnel bir anlatım benimsenir; kişisel düşünceler ve yorumlar anlatıma katılmaz.
- Terimlere çokça yer verilir.
- Bu metinler çok anlamlılığa kapalıdır.

d) Gazete Çevresinde Gelişen Metinler

- Gazetenin ortaya çıkmasıyla birlikte gazetelerde yayımlanmaya başlanan belirli metin türleri de gelişmiştir.
- Makale, deneme, sohbet, fıkra, eleştiri, mülakat, röportaj, haber yazısı gibi türler, gazete çevresinde oluşan metinlerdir.

e) Kişisel Hayatı Konu Alan Metinler

- Yazarın yaşamını yansıtan veya yaşamından beslenen metinler bu gruba girer.
- Hatıra (anı), gezi yazısı, biyografi, mektup, günlük gibi kişisel hayatla ilgili olan metinlerdir.

Pratik Bilgi

Sanat metinlerinde yan anlam değeri taşıyan ve okuyucunun anlayışına, sezgisine bırakılan ifadelere yer verilir. Mecazlı ifadeler kullanılarak anlatıma çağrışım ve duygu değeri kazandırılır. Böylece okuyucunun yeni ve farklı anlamlar çıkarabilmesine ortam hazırlanır. Sanat metinlerinin, gerçeklerin sanatçının hayal, duygu ve düşünce dünyasında yeniden yorumlanması ve şekillenmesiyle meydana geldiği, bu metinlerde gerçekliğin dönüştürüldüğü unutulmamalıdır.

- > Sanat metinlerine edebî metinler de denir.
- > Bu metinlerde estetik ön plandadır.
- > Sezdirmek ve hissettirmek esastır.
- > Her okunduğunda yeniden yorumlanmaya açıktır.
- > Edebiyat biliminin içerisinde yer alır.

Öğretici metinler ise bilgi vermek amacıyla yazılır. Günlük yaşamın gerçeklerini, tarihî olayları, felsefî düşünceleri ve bilimsel gerçekleri anlatan metinlerdir. Genelde kelimelerin temel anlamlarıyla oluşturulduğundan, bu metinler her okuyucuda aynı izlenimi bırakır. Bu metinlerde gerçekliğin dönüştürülmesi söz konusu değildir. Çünkü amaç, gerçeğin yeniden yorumlanması değil olduğu gibi anlatılmasıdır.

- > Öğretici metinlerde ifadeler açık ve nettir.
- > Her okunduğunda farklı yorumlanmaz.

Aklında Olsun

- **Gerçeklik:** Yalnızca hayalî olanın, var olmayanın veya gerçek olmayanın aksine evrende gerçek olan veya var olan her şeyin toplamı veya tümüdür.
- Sanatçı kendi gerçekliğinden hareket ederek yapıtlarını oluştururken nesnel gerçekliği edebiyatın normları çerçevesinde yapıtlarına yansıtır. Yani sanatçı nesnel gerçekliği yeni bir gerçeklik düzlemine taşır. Böylece edebî gerçeklik dediğimiz kavram ortaya çıkar.

- **Kurmaca:** Olmadığı hâlde varmış gibi tasarlanmış olay veya durumlardır.
- Kurmaca, edebiyat alanında hayatın gerçekliğinden farklı olarak hayal veya gerçekliğin yeniden tasarlanması ile kurulan masal, destan, roman, şiir, tiyatro gibi eserleri çeşitli bilim alanlarında üretilen eserlerden ayıran bir kavram olarak kullanılmaktadır.
- **Açık ve Örtük İleti:** Açık ileti, iletide doğrudan anlaşılan anlamdır. Başka bir ifadeyle tek bir yargıyı açıkça ifade eden iletidir. Açık anlatımda birden çok yorum bulunmaz, herkes aynı şeyi anlar. Açık iletiler daha çok öğretici metin türlerinde görülür.

Örnek

- Edebiyat diğer güzel sanat dallarından, kullanılan malzeme ve kendisini ifade ediş tarzı bakımından ayrılır. Edebiyat dışındaki güzel sanat dallarının malzemesi boya, alçı, taş, ağaç gibi maddi unsurlarken işitsel sanatlar içinde yer alan edebiyatın malzemesi dildir.
- **Örtük İleti:** Edebî metinlerde bazı iletiler açıkça ortaya konmaz. Okuyucunun sezgisine ve yorumuna bırakılır. Bu tür iletilere örtük ileti denir. Yazınsal (edebî-sanatsal) metinlerde ileti, önerme biçiminde daha doğrusu kesin bir yargıya dönüştürülerek verilmez. Metnin dokusuna sindirilir. Bu bağlamda yazınsal metnin iletisi örtük iletidir. Estetik bütünlüğü gereği yazınsal (edebî) metinler tek anlamlı olamaz. Bu nedenle iletisi, söylemek istediği şey de örtüktür.

Örnek

Atölye penceresinin kenarından heyecanla seyrettim: Boyu yetiştirmediği için ters çevrilmiş bir tahta sandığın üzerinden idare ediyordu makineyi. Makineyse çocuğun emri altında munis bir hayvan kadar uysal, yere kıvrım kıvrım, pırl pırl demir yongalar döküyordu.

- **Sembol:** Duyu organlarımızla algılayamadığımız, görünen ve bilinen anlamından daha geniş ve derin bir gerçeği ifade etmeye yarayan, o gerçeği tasvir etmemize yardımcı olan, ilişki, çağrışım veya benzerlik nedeniyle başka bir şeyi temsil eden veya öneren bir eylem, nesne, şekil, renk ya da insanlar tarafından yaratılmış işaretlere sembol denir.
- **Sürükleyicilik:** Edebî metinlerde esere ilginin sürmesini sağlayan, okuru meraklandıran, eserin içine çeken olaylar zinciridir.
- **Yaratıcılık:** Özellikle sanat ve edebiyatta zekâ, düşünce ve hayal gücünden yararlanılarak görülmeyen yeni bir şey ortaya koyma, yapma becerisidir.

1.5. Edebiyat Atölyesi: Konuşma

Aşağıdaki metni okuduktan sonra ders öğretmeninizin gözetiminde sınıfınızdaki arkadaşlarınıza edebî metinlerin özellikleriyle ilgili bir konuşma yapınız.

Madam Bovary romanından - Gustave Flaubert

Boissiere'de büyük yoldan ayrılırsanız, Leux bayırının üzerine kadar düz olarak devam edersiniz, oradan vadi görünür. Ortasından geçen dere, görünüşü farklı iki ayrı bölge gibi yapar vadiyi; solda her şey ot, sağda her şey ekin halindedir. Çayır, bir basık tepeler kabartması altında uzanır, arkadan Bray toprağının otlaklarına bağlanır, doğu tarafında ova usul usul yükselecek, genişleyerek ilerler, sarışın buğday tarlaları göz alabildiğine parça parça yayılırlar. Otların kıyısından akan su, çayırların ve tekerlek izlerinin rengini ayırır, böylece kır, kadife yakası gümüş şeritle çevrili bir büyük, açılmış mantoya benzer.

Ufkun sonuna vardınız mı, Saint-Jean bayırının yukarıdan aşağı, eşit olmayan, uzun, kırmızı serpintileriyle çizgi çizgi olmuş, dik yamaçları ile Argeuil ormanının meşeleri vardır önünüzde; bu serpintiler yağmur izleridir, dağın boz rengi üzerinde, ince ağlar halinde beliren bu tuğla renkleri de çevrelerde akan birçok maden suyu kaynaklarından ileri gelir. Bundan sonra, Yonville'de görülecek bir şey yoktur artık.

AÇIKLAMA: Sanat metni olan bu parçada Yonville kasabası, betimleme tekniğinden ve söz sanatlarından yararlanılarak okurun gözünde canlandırılmak amacıyla edebî bir söylemle anlatılmıştır.

Yonville kasabasından genel bir görünüm

Madam Bovary, yazarı Gustave Flaubert tarafından 1856'da "Madam Bovary; Taşra Hayatı" orijinal ismiyle yayınlanmıştır.

Roman, taşra hayatından kurtulmak için umutsuzca çabalayan Madam Bovary'nin hayatını anlatmaktadır. 2007 yılında "Tüm Zamanların En İyi On Kitabı" listesinde ikinci sıraya girmiştir.

1.5. Edebiyat Atölyesi: Konuşma

Aşağıdaki metni okuduktan sonra ders öğretmeninizin gözetiminde sınıfınızdaki arkadaşlarınıza öğretici metinlerin özellikleriyle ilgili bir konuşma yapınız.

Yalova'nın Coğrafi Özellikleri

Yalova ilinin kuzeyinden güneybatısına kadar olan sınırları Marmara Denizi ile çevrilmiştir. Kıyılar girintili çıkıntılı bir özellik göstermez. Yalova'nın 39-40° kuzey enlemi, 29-61° doğu boylamları arasında denizden yüksekliği 2 metre, en yüksek noktası 926 metredir. 839 kilometrekarelik bir alanı ile ülke yüzölçümünün % 0.11'lik bölümünü kapsamaktadır. Yalova, yüzölçümü itibarıyla Türkiye'nin en küçük ilidir ve denize en uzun kıyısı olan (105 km) turistik illerinden de birisidir. Yalova, verimli, bereketli ovalara sahiptir. Çınarcık, Gökçedere, Kirazlı, Kılıçköy ve Taşköprü ile deniz arasında birbirinden alçak tepeciklerle ayrılan büyüklü küçüklü ovalar oluşmuştur. Bu ovalar, akarsular boyunca uzanmakta olup çevrelerinde meyvecilik, sebzeçilik yapılmaktadır. Yalova'nın toplam yüzölçümünün (847,000 ha) %82'si tarım arazisi (221,730 ha), orman alanı (468,090 ha) ve çayır-mera arazisinden (7,944 ha) oluşmaktadır. İlin bitki örtüsünü makiler ve ormanlar oluşturmaktadır. Samanlı Dağları'nın kuzey ve güneyinde vadi içlerinde bulunan makiler, bu kütlenin etekleri boyunca kesintili şeritler ve parçalar halinde bulunur. Yalova'nın güneyindeki dik yamaçlar tümüyle gür bir orman örtüsü ile kaplıdır.

Ormanlık alanlarda genellikle kayın, meşe, gürgen, kızılca, kestane ve ıhlamur ağaçları görülür. En önemli yaylası, Kocadere ve Teşvikiye beldelerinin güneyinde yer alan Delmece Yaylası'dır. Bu yayla çam ormanlarıyla kaplıdır. Delmece Yaylası'na Teşvikiye'den ayrılan toprak yolla ulaşılabilir.

AÇIKLAMA: Öğretici metin olan bu parçada Yalova ilinin coğrafi özellikleri, okuru bilgilendirmek amacıyla, sayısal verilerden de yararlanılarak yalın bir anlatımla aktarılmıştır.

Yalova ilinden genel bir görünüm

1.4. Edebiyat Atölyesi: Yazma

Aşağıdaki hikâyeyi okuduktan sonra bu öykünün sizde uyandırdığı duygu ve düşünceleri yazıya dökmeyi deneyin.

Olay Çevresinde Oluşan Edebî Metin

Kaşağı hikâyesinden-Ömer Seyfettin

Ertesi yıl annem, yazın gene İstanbul'a gitti. Biz yalnız kaldık. Hasan'a ahır hâlâ yasaktı. Geceleri yatakta atların ne yaptıklarını tayların büyüüp büyümediğini bana sorardı. Bir gün birdenbire hastalandı. Kasabaya at gönderildi. Doktor geldi. "Kuşpalazı" dedi. Çiftlikteki köylü kadınlar eve üşüştüler. Birtakım teker kuşlar getiriyorlar, kesip kardeşimin boynuna sarıyorlardı. Babam yatağın başucundan hiç ayrılmıyordu. Dadaruh çok durgundu. Pervin hüngür hüngür ağlıyordu... Ben de ağlamaya başladım. O hastalandığından beri Pervin'in yanında yatıyordum. O gece hiç uyuyamadım. Dalar dalmaz, Hasan'ın hayali gözümün önüne geliyor "İftiracı! İftiracı!" diye karşımda ağlıyordu. Pervin'i uyandırdım. Ben Hasan'ın yanına gideceğim, dedim.

- Niçin?

- Babama bir şey söyleyeceğim.

- Ne söyleyeceksin?

- Kaşağıyı ben kırmıştım, onu söyleyeceğim.

- Hangi kaşağıyı?

- Hangi kaşağıyı?

- Geçen yılki. Hani babamın Hasan'a darıldığı...

Sözümü tamamlayamadım. Derin hıçkırıklar içinde boğuluyordum. Ağlaya ağlaya Pervin'e anlattım. Şimdi babama söylersem, Hasan da duyacak belki beni bağışlayacaktı.

- Yarın söylersin, dedi.

- Hayır, şimdi gideceğim.

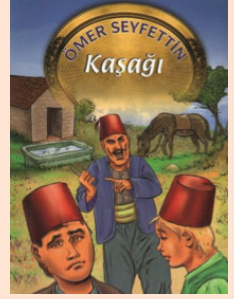
- Şimdi baban uyuyor, yarın sabah söylersin. Hasan da uyuyor. Onu öpersin, ağlarsın, seni bağışlar.

- Pekala!

- Haydi şimdi uyu!

Sabaha kadar gene gözlerimi kapayamadım. Hava henüz ağarıırken Pervin'i uyandırdım. Kalktım. Ben içimdeki zehirden vicdan azabını boşaltmak için acele ediyordum. Yazık ki zavallı suçsuz kardeşim, o gece ölmüştü. Sofada çiftlik imamıyla Dadaruh'u ağlarken gördük. Babamın dışarıya çıkmasını bekliyordular.

AÇIKLAMA: Olay çevresinde oluşan edebî metin örneği olan *Kaşağı*, Ömer Seyfettin tarafından yazılmış bir öyküdür. Ana fikri, okuyucuya, özellikle çocuklara, yalan söylemenin zararlarını göstermek ve basit yalanların bile büyük sorunlara yol açabileceğini anlatmaktır. Eserde kısaca, kardeşine (Hasan) iftira atıp onun ölümünden sonra vicdan azabıyla yanıp tutuşan bir çocuğun (Ömer) dramı anlatılmaktadır.

Öğreten Soru

Aşağıdakilerden hangisi, sanatsal metin özelliği göstermez?

- Su buharı, normal şartlar altında sıvı hâlde bulunan suyun gaz hâlidir. Su her sıcaklıkta buharlaşabildiği için havada her zaman su buharı bulunur.
- Adam elindeki oltayı denize atıktan sonra düşüncelere daldı, arkadaşı söylediği sözlerden ya kırılmışsa ne yapardı o zaman. Sahilden kızlı erkekli gençlerin sesleri yükseliyordu.
- İşte kader hemen arkamızdadır, ileri doğru uzatmıştır; bizlerse geçti, gitti, gösteri bitti, yine aynı hikâyeye, diye hordururuz. Bu sevdâ böyle bitmemeliydi.
- Önümüzdeki yolun engelsiz olamayacağını biliyordum. Sağda solda sorunlarla yüzleşeceğimiz kesindi, ne de olsa hâlâ Londra sokaklarında çalışıyordum. Hiçbir zaman kolay olmayacaktı.
- Kara bahtım bir kor gibi, ne gidecek bir yerim ne de sarılıp ağlayacak bir dostum var. Gece sokaklarda üç beş insan benim gibi usulca yürüyor.

Çözüm

1. I. Hüseyin Rahmi'nin *Mürebbiye* romanı, 19. yy.da yaygınlaşan yabancı bakıcı olgusunu o dönemin toplumsal yaşamından hareketle irdelemesiyle ---- bilimine kaynak olabilir.
- II. Bazı romanlarına kendi dünya görüşünü yansıtan Peyami Safa, ---- biliminden yararlanmıştı.
- III. Ahmet Ümit, *İstanbul Hatırası* adlı romanında farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmış İstanbul'un kültürel mirasına ait yapılar hakkında bilgiler verirken ---- biliminden yararlanmıştı.

Numaralanmış cümlelerde boş bırakılan yerlere aşağıdakilerden hangisi sırasıyla getirilmelidir?

- A) sosyoloji – felsefe – tarih
B) sosyoloji – psikoloji – tarih
C) felsefe – sosyoloji – tarih
D) psikoloji – felsefe – tarih
E) tarih – sosyoloji – felsefe

2. Aşağıdaki yargıların hangisinde bir bilgi yanlışı vardır?

- A) Yazı dilinin belirli kuralları vardır, konuşma dili daha serbesttir.
- B) Edebiyatın malzemesi dil, konusu insandır.
- C) Bilim, gerçeği öznel olarak açıklarken sanat, nesnel bir şekilde açıklar.
- D) Bilim, deneysel yöntemlerle gerçek olanı arar.
- E) Estetik haz uyandırmak için yazılan yazılara edebî metin denir.

3. I. Fabl
II. Masal
III. Roman
IV. Şiir
V. Halk hikâyesi

Numaralanmış metin türlerinden hangisi anlatmaya bağlı metin özelliği göstermez?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

4. (I) Güzel sanatlar, insanda coşku ve estetik haz uyandırma amacı taşır. (II) Fonetik bir sanat olan edebiyatın malzemesi kelimelerdir ve edebiyat, dille gerçekleştirilen bir güzel sanatlar etkinliğidir. (III) Edebiyatın asıl amacı, estetik zevk duygusunu dil aracılığıyla gerçekleştirmektir. (IV) Edebiyatta fayda sağlamak, amaç olarak ikinci plandadır. (V) Edebî metinler; öğretici metinler ve anlatmaya bağlı metinler olmak üzere ikiye ayrılır.

Bu parçadaki numaralanmış cümlelerin hangisinde bilgi yanlışı vardır?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

5. Aşağıda verilenlerin hangisi fonetik sanatlar arasında yer alır?

- A) Bale B) Müzik C) Mimari
D) Tiyatro E) Resim

6. Aşağıdakilerden hangisi güzel sanatlarla doğrudan ilişkilendirilebilir?

- A) Toplumsal bilinçlenmeyi sağlama
B) Ulusların maddi refah düzeyini artırma
C) Bilimsel buluşları hızlandırma
D) Gerçekleri gelecek nesillere aktarma
E) İnsanlarda estetik duyarlılık oluşturma